

Pe Cuban la Ilkskaia lîngă Maikop, pe rîul Fortepianka a apărut clactonianul. La Luka-Vrublevkaia pe Nistru, P. I. Boriskovski culege din prundiș o serie de toporașe de mînă cheleo-acheuleene și așchii clactoniene ¹.

Amintim apoi descoperirile mai recente de lîngă Tiraspol, unde același P. I. Boriskovski, a descoperit trei locuri cu urme paleolitice inferioare pe grindul Kalkatov aparținînd clactonianului ². Uneltele sînt puternic rulate și patinate, cu planul de lovire, larg, drept, nepregătît și unghiul de desprindere mult deschis. Dar ceea ce este mai interesant, este faptul că pe același grind Kalkatov se descopăr mereu oase fosile de mamifere aparținînd pleistocenului timpuriu". O cercetare mai atentă în aceste locuri, ar putea duce, credem, la descoperirea în strat a așchiilor clactoniene în asociere cu resturile fosile ale mamiferelor de climă caldă.

Atît Luka-Vrublevkaia de pe Nistru cît și Kalkatov de lîngă Tiraspol sînt un îndemn pentru continuarea săpăturilor și cercetărilor asupra paleoliticului nostru timpuriu. Aceasta cu atît mai mult cu cît după cîte cunoaștem la Mitoc pe valea Prutulului și la Valea Lupului pe Bahlui, paleoliticul inferior a fost descoperit în perfectă poziție stratigrafică.

În septenarul apropiat arheologii sovietici au înscris în plan lărgirea cercetărilor asupra paleoliticului inferior, ceea ce, după cum afirmă autorii, „fără nici o îndoială va furniza științei multe date noi asupra trecutului celui mai îndepărtat al omenirii”.

C. S. NICOLĂESCU-PLOPȘOR

PALEOLITICUL ÎN R. S. S. MOLDOVENEASCĂ

(relație sumară)

Ipoteza că teritoriul Uniunii Sovietice n-ar fi făcut parte din acea zonă unde s-a produs desprinderea omului din lumea animală, a fost susținută mai mult timp, chiar și de către antropologii sovietici. Descoperirile paleontologice și mai ales cele arheologice au dovedit prin materiale concrete, că regiunile de sud ale Uniunii Sovietice intrau în zona formării omului. Despre acest fapt ne vorbesc rămășițele de cultură din paleoliticul timpuriu descoperite în ultimii 15—20 ani în aceste regiuni de sud, precum și rămășițele osteologice ale unei maimuțe superioare.

Este vorba despre fragmentul de maxilar superior cu doi dinți ai ubdanopitecului terțiar descoperit în Gruzia de Răsărit ³, de asemenea descoperirea a numeroase puncte cu rămășițe de cultură materială chelleene și achelleene din Abhazia, Armenia, pe Nipru și pe Nistru.

Cele mai vechi materiale paleolitice de pe Nistru sînt cele chelleene de la Luka-Vrublevkaia ⁴ descoperite de P. I. Boriskovski și N. S. Bibikov în 1946 și cercetate de P. I. Boriskovski în 1946 și 1947.

Pe plaja Nistrului de lîngă Luka-Vrublevkaia, pe o suprafață de 400 m lungime și 20—30 m lățime, se răspîndesc unelte prelucrate de mîna omului primitiv. Pietrișul din lunca Nistrului se întinde mai departe în sus și în jos, dar dincolo de suprafața indicată nu se mai

¹ P. I. Boriskovski, *Палеолит Украины*, cap. III, MIA, 40, 1953.

² Idem, *Разведки памятников каменного века между Тирасполем и Раздельной*, în *Материалы по археологии Северного Причерноморья*, I, 1957.

³ P. I. Boriskovski, *Палеолит Украины*, în MIA, 40, 1953; N. O. Burciak Abramovici și E. T. Gabașvili, *Находка ископаемой человекообразной обезьяны в пределах Грузии*, în *Природа*, nr. 9, 1950.

⁴ P. I. Boriskovski, *op. cit.*

Întâlnește cremenea prelucrată. Aici este cremene extrem de multă dar uneltele oamenilor chelleeni fiind foarte simple, se deosebesc greu de pietrele sparte întâmplător. Colectarea de către P. I. Boriskovski a celor 50 piese sigur cioplite s-a făcut cu foarte mare atenție, întrucât acestea reprezentau doar 2 % din numărul general al spârtilor naturale aflate aici la suprafață. Piesele nu sînt rulate deopotrivă și faptul este explicat de către cercetător prin aceea că unele piese au

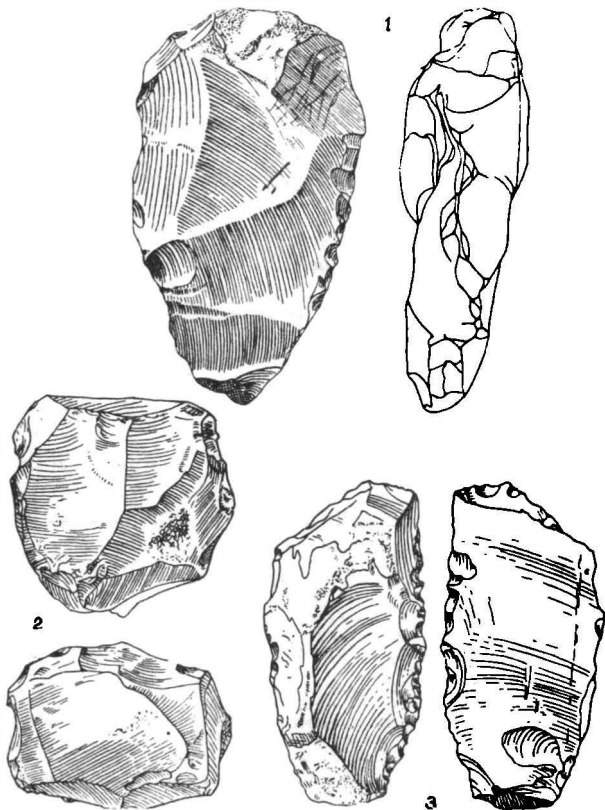

Fig. 1. — Unelte de silex de la Luka-Vrublevkaia. 1, toporaș de mînă; 2, nucleu; 3, așchie.

fost mai la suprafață și au fost mai mult rostogolite de apă. Stratul de cultură inițial în care s-au aflat acestea, a fost probabil spălat recent.

Marea majoritate a pieselor sînt prelucrate în cremene neagră opacă. Mai tîrziu, în paleoliticul superior, pentru regiunile de mijloc ale Nistrului sînt caracteristice uneltele din cremene cenușie închisă, transparentă, cu granulație fină. În neolitic s-a întrebuițat de asemenea cremenea cenușie însă cu granulație mai mare.

Între uneltele paleolitice găsite la Luka-Vrublevkaia, P. I. Boriskovski deosebește trei grupe: așchii, nuclee și toporașe de mînă. Cele mai frecvente sînt așchiile, în număr de 39 (fig. 1/3).

Toate acestea sînt groase, masive, cu bulbul de percuție proeminent. Planul de lovire drept și larg, în unghi deschis față de linia de desprindere. Nucleele din care au fost desprinse sînt grosolane și nepregătite special.

La Luka-Vrublevețkaia s-au găsit 8 nuclee, unele dintre ele apropiindu-se de forma cubului altele însă au formă discoidală (fig. 1/2).

Toporașele de mână în număr de cinci sînt masive, prelucrate pe două părți prin lovituri puternice și desprinderi de așchii mari, toate avînd formă migdaloidă (fig. 1/1).

Complexul de materiale de la Luka-Vrublevețkaia se datează ca aparținînd chelleanului, dar, avînd în vedere numărul restrîns de piese nu se poate preciza dacă este vorba de chellean timpuriu sau tîrziu.

Tot pe Nistru, în urma cercetărilor de teren din 1954, P. I. Boriskovski a descoperit trei locuri cu urme paleolitice inferioare pe grindul Kalkatov în apropiere de Tiraspol, unde ani de-a rîndul s-au găsit resturi de oase, aparținînd mamiferelor din pliocenul timpuriu¹.

Uneltele aflate aici la suprafață sînt puternic rulate și patinate, cu planul de lovire larg drept, nepregătît și unghiul de desprindere mult deschis. Acestea se apropie mult de uneltele chelleene de la Luka-Vrublevețkaia.

Afară de aceste puncte care au dat unelte ce aparțin paleoliticului inferior, s-au mai descoperit și altele aparținînd paleoliticului superior final.

Deși materialele au fost culese la suprafață, aceste puncte rămîn totuși foarte importante întrucît sînt primele urme ale paleoliticului inferior și superior din partea inferioară a Nistrului. Nu este exclus faptul că prin cercetări și sondaje viitoare să se găsească aceste materiale și în poziție stratigrafică precisă, așa cum sînt piesele paleoliticului timpuriu de la noi, din așezarea Mitoc pe Valea Prutului și la Valea Lupului pe Bahlui.

În timpul vizitei sale în țara noastră P. I. Boriskovski a avut prilejul să vadă aceste materiale și în discuțiile purtate cu C. S. Nicolăescu-Plopșor a confirmat apartenența clactoniană a pieselor de la Mitoc și Valea Lupului.

Tot pe Nistru, la vreo 500 m mai sus de Hotin, în 1956, P. I. Boriskovski a descoperit un punct mustertian, care, după condițiile de depunere, se aseamănă mult cu Luka-Vrublevețkaia. Ca și aici, cercetătorul a cules toată cremenea aflată la suprafață și numai după aceea a ales din ea ceea ce reprezenta sigur unelte cioplite de om. Pe o suprafață de 300 × 50 m s-au găsit 20 obiecte de cremene cioplită, ceea ce reprezintă 1% din cremenea strînsă. Din cele 20 piese cioplite fac parte 6 nuclee și 14 așchii. Nucleele sînt drepte, discoidale, cu planul de lovire format prin cîteva lovituri, avînd un caracter mustertian. Așchiile de la Hotin sînt tot atît de arhaice ca și cele de la Luka-Vrublevețkaia, cu deosebire că acestea au planul de lovire mai mic sub unghi drept spre partea ventrală.

Cercetătorul presupune că aceste materiale au fost lăsate de purtătorii lor pe vechea terasă a Nistrului care mai tîrziu s-a distrus, ele rămînînd pe terasa inferioară actuală.

În rîpa Bailov la o distanță de 200 m de Nistru se află așezarea mustertiană Molodova² cercetată de N. Moroșan și I. Botez în 1927—1931.

Într-un strat de nisip cu argilă gros de 2 m, s-au găsit oase de mamut, două nuclee discoidale, un strat subțire de cărbuni și cenușă, mai multe așchii, rîclitoare și vîrfuri de tip mustertian. Mai sus, în malul acestei rîpe, se deosebeau încă trei niveluri de cultură aparținînd paleoliticului superior.

În sus pe Nistru, mai sînt cîteva așezări musteriene destul de sărace în material. P. I. Boriskovski remarcă însă că majoritatea uneltelor descoperite în aceste așezări sînt din cuarțit, în timp ce uneltele din așezările paleoliticului tîrziu, aflate în aceleași raioane, sînt exclusiv din cremene.

¹ I. P. Boriskovski, *Разведки памятников каменного века между Тирасполем и Раздельной*, în *Материалы по археологии Северного Причерноморья*, I, Odesa, 1957.

² I. Botez, *Date paleolitice pentru stratigrafia loessului în nordul Basarabiei*, în ARMSS, seria III, t. VII, București, 1931; P. I. Boriskovski, *op. cit.*

Aceeași situație s-a observat și în timpul cercetării materialelor de la Luka-Vrublevețkaia și în alte stațiuni: în diferite epoci se întrebuința materia primă diferită, deși atât cremene cât și cuarțit se găsește din abundență pe Nistru și pe afluenții lui.

Diferența de materie primă de la o epocă la alta e probabil legată de faptul că oamenii în diferite epoci n-au cunoscut toate locurile de aprovizionare cu materie primă.

În ceea ce privește paleoliticul superior de pe teritoriul R.S.S. Moldovenești, el este cunoscut mai bine prin descoperirea unui mare număr de așezări destul de bogate în materiale arheologice. Pe malul drept al Nistrului și pe Prut, în apropiere de Hotin și Cernăuți, în perioada 1920—1930, a fost descoperită o mare grupă de așezări paleolitice de către N. N. Moroșan¹, G. Ambrojevici și I. Botez.

Începând din 1945 noi așezări paleolitice au fost descoperite de S. N. Bibikov² și P. I. Boriskovski iar în ultimul timp de către A. P. Cerniș³ care a cercetat și publicat cele mai multe materiale.

Așezările paleolitice de pe malul drept al Nistrului se concentrează pe terasele înalte ale acestuia și pe platouri, în apropierea apei și a locurilor bune pentru vânătoare, în timp ce așezările de pe malul stâng sînt mult mai răspîndite, întrucît de pe această parte Nistrul primește mai mulți afluenți.

Oamenii paleolitici găseau apa necesară departe de malul Nistrului și nu simțeau nevoia de a se așeza numai pe terasele acestuia.

Spre sfîrșitul paleoliticului superior așezările se schimbă și coboară pe terasele inferioare în apropiere de apă. Aceasta e legată de faptul că, în acest timp, se schimbă mai mult modul de viață, așezările și activitatea oamenilor paleolitici. P. I. Boriskovski în lucrarea sa *Paleoliticul Ucrainei* în capitolul referitor la așezările paleoliticului tîrziu din bazinul Nistrului și Prutului, împarte așezările paleolitice de pe acest teritoriu în cinci grupe cronologice de dezvoltare luate în comparație cu nivelurile de cultură din peștera Stînca Ripiceni cercetată de N. Moroșan⁴.

P. I. Boriskovski încadrează în prima grupă cronologică așezările paleolitice cu rămășițe de cultură materială aurignaciană ca Babin I⁵ care se află pe malul drept al Nistrului, la distanță de 1,5 km de apă și la 70—80 m deasupra nivelului actual al Nistrului.

Așezarea Babin I a fost descoperită și cercetată de N. Moroșan în 1928—1930 iar în 1949—1951 cercetările au fost reluate de A. P. Cerniș. După caracterul stratului de cultură s-a stabilit că aici a fost o așezare temporară cu unelte de muncă făcute din cremene de culoare închisă, care se deosebește mult de cremenea întrebuințată în paleoliticul inferior.

Ca unelte mai caracteristice aici se întîlnesc: nuclee mari, lame de 9—16 cm lungime, gratoare pe lamă, biurene mediane și pe colț.

Tot în această grupă se încadrează așezarea Kolacikov† I de pe malul stîng al Nistrului. Inventarul litic din aceste două așezări (Babin I și Kolacikov† I) se apropie mult de inventarul din primele două niveluri aurignaciene din peștera Stînca Ripiceni.

¹ N. Moroșan, *Noi contribuțiuni preistorice asupra Basarabiei de Nord*, în ARMSS, seria III, t. VI, mem. I, București, 1929.

² S. N. Bibikov, *Поселение Лука-Врублевцакая и его значение для истории раннеземледельческих племен юга СССР*, în SA, XI, 1949.

³ A. P. Cerniș, *Новые палеолитические местонахождения на территории Молдавской СССР*, în KS, XXVI, 1949; A. P. Cerniș, *Новые данные о палеолите и мезолите на Днестре*, în KS, XXXII, 1950.

⁴ N. Moroșan, *La station paléolithique de grotte de Stînca Ripiceni*, în Dacia, V—VI, București, 1938.

⁵ A. P. Cerniș, *Палеолитическая стоянка Бабин I по материалам раскопок 1949—1950 гг.*, în KS, XLIX, 1953.

A doua grupă cronologică de așezări paleolitice de pe Nistru e reprezentată prin vîrfuri de cremene prelucrate cu retușă solutreană care pot fi comparate cu cele din stratul solutrean de la Sîlnca Ripiceni.

Din această grupă fac parte așezările Nezviski și Gorodnița¹ de pe malul drept al Nistrului, în raionul Gorodenki.

Pentru așezarea Nezviški sînt caracteristice unelte solutrene timpurii ca vîrfuri în formă de frunză prelucrate pe două părți cu retușă grosolană, gratoare pe lamă, lame.

După cum reiese din descriere, vîrfurile în formă de frunză de la Nezviški ar semăna cu ceea ce noi numim vîrfuri seleliene însă care la noi apar într-un mediu mustertian final (Baia de Fier, Nandru, Iozășel).

În ceea ce privește așezarea Gorodnița, ea conține materiale mai dezvoltate cum sînt: lame masive cu retușă solutreană care ajunge mult pe partea dorsală, vîrfuri ascuțite de circa 10 cm lungime, lame mici cu marginile teșite, gratoare, biurene pe lamă, nuclee prizmatice și altele care sînt culese la suprafață. Stratigrafia acestei stațiuni nu este studiată. La sffrșitul solutreanului e plasată așezarea Zamostie I de pe malul Ceremușului, la 35 km NV de Cernăuți. Aici nu e un strat de cultură bine concentrat. Materialele încep să apară de la baza cernoziomului și merg în jos pînă la 1 m. În strat s-au găsit bucăți de cremene arse și cărbuni, aceasta dovedind că în așezare a fost foc. Inventarul litic de aici constă din gratoare masive de multe ori pe lame care la capătul opus se îngustează, lame cu margini teșite, vîrfuri de săgeată cu pedunculul lat retușat pe ambele părți, biurene foarte puține.

Majoritatea uneltelor sînt prelucrate cu retușă mărunță teșită. Retușă solutreană lipsește. Inventarul litic din așezarea Zamostie I amintește inventarul din așezările gravettiene Puškari I, Pogon, Gagarino, Borșevo I, Morovani de pe rîul Vag din Slovacia. P. I. Boriskovski plasează această așezare în grupa așezărilor solutrene, însă nu exclude faptul ca ea să fie ceva mai tîrzie.

Din grupa a treia, face parte așezarea Studenița-Belaia Gara de pe malul stîng al Nistrului, descoperită de V. B. Antonovici în 1883 apoi studiată îndeaproape de Rudinski.

Toate materialele (nuclee prizmatice, lame macrolitice, cîteva gratoare și mai multe biurene) sînt strînse la suprafață. Se remarcă faptul că în comparație cu spărturile, unelte predomină, ceea ce înseamnă că purtătorii acestora au venit aici cu ele gata prelucrate, contrariu situației de la Zamostie I unde prelucrarea s-a făcut probabil pe loc și au rămas foarte multe spărturi.

Din această grupă mai fac parte așezările Kitaigorod I și II de pe malul stîng al Nistrului descoperite și studiate de Rudinski. Ca și în așezările de mai sus, materialul de aici e cules la suprafață.

Dintre așezările de pe malul drept al Nistrului P. I. Boriskovski încadrează în această grupă Marianovka I descoperită și cercetată de S. N. Bibikov în anii 1945—1949. Spre deosebire de celelalte așezări aceasta e pe o terasă în pantă, numai la 35 m deasupra nivelului Nistrului.

Aici se întîlnesc nuclee prizmatice, biurene pe lame drepte, gratoare, lame și vîrfuri pe lame. Materialele din grupa a treia de așezări se deosebesc de cele din primele două grupe și nici nu au analogii apropiate cu materialele provenite din straturi de cultură din Sîlnca Ripiceni. P. P. Efimenko a făcut deosebirea acestei grupe de așezările mai vechi ca: Kostenki I, Gagarino și cele mai tîrzii de tipul Borșevo II și Ganțovskaia datînd acestea ca magdaleniene timpurii. Această datare e confirmată și de P. I. Boriskovski.

¹ P. I. Boriskovski, *op. cit.*, p. 1.

Grupa IV încadrează așezarea Sokol I de pe malul stîng al Nistrului. Această așezare se caracterizează prin microlitizarea uneltelor, aceasta fiind deosebirea principală a grupeii a patra de primele trei.

Asemenea deosebiri de dimensiuni la unelte se observă și la diferite grupe cronologice de așezări paleolitice tîrzii din bazinul rîului Desna și Don. La sfîrșitul paleoliticului superior în urma progresului tehnic general, pe tot teritoriul cîmpiei Ruse, unelte paleolitice merg spre microlitizare.

Pe malul drept al Nistrului, nu departe de Sokol, se află așezarea Voronoviț la 80 m deasupra nivelului Nistrului, pe un deal între două rîpe. Ca și în celelalte așezări materia primă predominantă este cremenea cretacică transparentă. Toate nucleele sînt de dimensiuni mici 3—5 cm cu urme de desprinderii lamelor, mai multe biurene masive mediane pe așchii.

Așezarea Babin III descoperită de C. Ambrojevici a fost săpată în 1949—1953 de A. P. Cerniș descoperindu-se aici trei niveluri de cultură: aurignacian, solutrean tîrziu (cel mai bogat) și magdalenian.

Între așezările din grupa cronologică IV dateate ca magdaleniene mijlocii e încadrată și stațiunea Oselovka (Kișla Nedjimova).

Grupa a V-a reprezintă așezări ce datează din magdalenianul tîrziu, finalul paleoliticului superior tinzînd mai mult spre mezolitic.

Aici se încadrează așezarea Dîmșin, ca și Marianovka II, care se află pe terasa inferioară a Nistrului, la 20 m deasupra nivelului apei. Materialele sînt culese la suprafață.

Această împărțire are un caracter preliminar, fiind mai mult o schemă de lucru întrucît se sprijină numai pe stratigrafia din peștera Stînca Ripiceni. În felul acesta, pe Nistru s-au deosebit 5 grupe cronologice de așezări ce corespund etapelor de dezvoltare ale culturii paleoliticului superior: 1) aurignacian, 2) solutrean, 3) magdalenian timpuriu, 4) magdalenian mijlociu, 5) magdalenian tîrziu, fără a despărți așezarea Zamostie I într-o grupă separată, ci încadrînd-o în grupa a doua la sfîrșitul solutreanului.

În ultimii ani A. P. Cerniș se ocupă îndeosebi de cercetările paleolitice din R.S.S. Moldovenească. El a descoperit aici așezări interesante cu mai multe niveluri de cultură și cu urme de locuințe permanente aparținînd paleoliticului superior.

În perioada 1949—1956, A. P. Cerniș a făcut săpături sistematice în punctele: Babin I¹, Voronoviț², Molodova I și V³.

Dintre acestea cea mai interesantă e așezarea Molodova V unde s-au păstrat urmele a unsprezece niveluri de cultură din perioade diferite, începînd din solutrean pînă în mezolitic.

În nivelul III de locuire s-au păstrat urmele unei locuințe permanente.

Așezarea Molodova V este descoperită de A. P. Cerniș în 1948. Ea se află pe malul drept al Nistrului, în partea de apus a satului Molodova, în raionul Keļmenița, regiunea Cernăuți. Cercetările începute în 1951 au continuat an de an pînă în 1956. Rămășițe de cultură materială a oamenilor primitivi apar la 0,40 m de la suprafața solului și continuă pînă la 10 m adîncime. O importanță deosebită o prezintă rămășițele locuinței permanente de formă ovală neregulată din stratul III, la adîncimea de 1,60—1,80 m de la suprafață. Locuința ocupă o suprafață de 5,3 × 3 m și e adîncită 12—15 cm în vechea suprafață de călcare (fig. 2).

În centrul locuinței se află vatra de foc cu dimensiunile de 1,3 × 1,3 m, alveolată 10—13 cm și umplută cu cenușă, cărbuni și fragmente de oase arse.

¹ A. P. Cerniș, *op. cit.*

² Idem, *Палеолитическая стоянка Вороновицы I*, în *KS*, 63, 1956.

³ Idem, *Многослойная стоянка Молодова V*, în *KS*, 67, 1957.

În afară de vatra de foc, în podeaua locuinței s-au mai găsit cinci gropițe, probabil, pentru păstrarea uneltelor (așa cum erau gropițele din podeaua suprafeței de locuire Kostenki I în care s-au găsit ascunse cele mai bune unelte și statuete).

Pe marginea alveolării locuinței s-au păstrat 64 urme de pari înclinare spre centrul ei. Faptul că s-au găsit gropile de pari pe margine înclinare spre centru, dă drept cercetătorului să

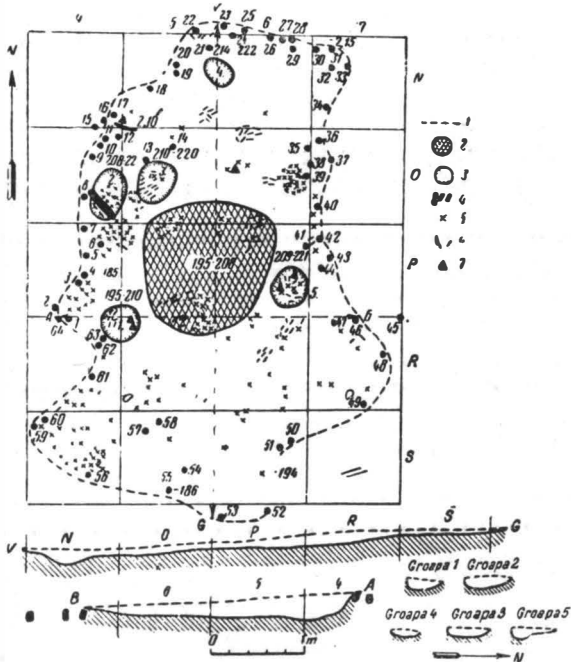

Fig. 2. — Locuința de la Molodova V. 1, limitele locuinței; 2, vatră; 3, gropi; 4, gropi de pari; 5, silexuri; 6, oase; 7, unelte.

presupună că locuința avea un acoperiș în formă de con, format din pari, crengi, ierburi și probabil piei de animale, care nu s-au păstrat rămânând pînă în zilele noastre doar urmele parilor.

În partea de sud-est, pe o distanță de circa 70 cm, podeaua locuinței se unește în pantă ușoară cu suprafața de călcare din jur, în acest loc neaflîndu-se nici o urmă de par, ceea ce face să se presupună că aici a fost intrarea în locuință.

Locuința paleolitică din stratul III Molodova V prezintă un interes deosebit, întrucît dă material nou pentru clarificarea problemelor de construcție în epoca paleolitică. În prezent se cunoaște un număr destul de mare de locuințe paleolitice, dar la nici una din acestea nu s-au păstrat atîtea urme de pari ca aici. Aceste urme de pari care se păstrează pe marginea locuinței indică sigur forma ei inițială.

Spre această locuință, de a cărei formă ovală neregulată nu ne putem îndoi, ar trebui să-și îndrepte atenția D. A. Krainov care susține că toate locuințele trebuie să fi fost perfect dreptunghiulare așa cum sînt cele de la Timonovka¹.

¹ D. A. Krainov, *Жилища Тимоновской палеолитической стоянки*, în SA, XXV, 1956.

De asemenea cred că nu are dreptate în această problemă I. G. Şovkoplias, care a cercetat și publicat locuințele paleolitice de la Mezin¹ și a ajuns la concluzia că toate locuințele paleolitice trebuie să fi fost mici și rotunde în plan ca cele de aici.

La Mezin locuințele sînt într-adevăr rotunde și mici, după cum rezultă din materialele publicate de dînsul. După alte materiale însă, rezultă că sînt și locuințe ovale, neregulate mai mici sau mai mari, depinzînd probabil de numărul de oameni din colectivul respectiv și de tehnica de construcție ce le era cunoscută acestora.

Tot în regiunea Cernăuți în punctul Voronoviț, A. P. Cerniș a descoperit o locuință paleolitică. În acest punct descoperit încă de Ambrojevici prin 1920 a făcut săpături și P. I. Boriskovski în 1947—1948.

Așezarea de la Voronoviț² are două niveluri de cultură, aparținînd paleoliticului superior. Stratul de sus se află între 1,60—2,15 m adîncime de la suprafața solului. În acest strat s-a găsit locuința paleolitică alveolată, ovală, cu lungimea de 3,50 m și maximum de lățime de 2,45 m.

În partea de răsărit, locuința se îngustează mult și se presupune că aici a fost intrarea.

În podea s-au găsit două vetre de foc, una centrală, mai mare, și alta alături, mai mică.

Vatra mare (1,60 × 1,30 m) puțin alveolată era umplută cu cenușă, cărbuni, fragmente de oase arse și cîteva pietre puternic arse. Două dintre aceste pietre erau așezate intenționat pe fundul vetrei.

Asemenea vetre alveolate și căptușite cu pietre s-au găsit și la noi pe valea Bistriței în punctul Bistricioara, fără a putea însă deosebi urmele vreunei locuințe.

În afara locuinței de la Voronoviț s-au găsit încă 15 vetre de foc, majoritatea dintre acestea (8 din 15) fiind dispuse în cerc în jurul locuinței. Celelalte vetre, excluzînd una, formează parcă un al doilea cerc și sînt probabil dispuse în jurul altei locuințe care însă intra sub peretele săpăturii.

Petele de cenușă și cărbuni de pe aceste vetre ating grosimea de 0,15 m. Construcția acestei locuințe e interesantă și se deosebește de construcția celorlalte cunoscute pînă acum. Dacă în Kostenki³ și Kostenki IV⁴ (pe Don) sau la Pușkari⁵ (pe Desna) vetrele de foc se întind în lanț una după alta la distanțe aproape egale pe mijlocul locuinței, aici vetrele de foc sînt răspîndite în jurul alveolării centrale a locuinței. S-ar putea ca toate acestea să formeze un singur complex de locuire după cum presupune A. P. Cerniș.

Prin modul de răspîndire a acestor vetre din jur, locuința de la Voronoviț se deosebește de toate cele cunoscute pînă acum.

Pînă în prezent pe Nistru se cunosc puține locuințe paleolitice, dar descoperirile lui A. P. Cerniș din ultimul timp au adus multe date noi.

Locuință ca cea din Molodova V nivelului III de locuire unde s-au păstrat 64 urme de pari, nu are analogii între locuințele paleolitice cunoscute pînă acum.

De asemenea locuința paleolitică de la Voronoviț I înconjurată de opt vetre de foc este un tip nou de construcție în paleoliticul superior.

În domeniul paleoliticului din R.S.S. Moldovenească date și materiale noi, avem nu numai în problema locuințelor. În general, pe Nistru, unde înainte de Revoluție se cunoșteau

¹ I. G. Şovkoplias, *Жилища Мезинской стоянки*, în *КСИА*, Kiev, 6, 1956.

² A. P. Cerniș, *Палеолитическая стоянка Вороновицы I*, în *КС*, 63, 1956.

³ P. P. Efimenko, *Костенки I*.

⁴ A. N. Rogacev, *Костенки IV*.

⁵ P. I. Boriskovski, *op. cit.*, p. 1; M. Bitiri, *Contribuția arheologiei sovietice în problema locuințelor paleolitice*, în *SCIV*, 2, 1958.

numai două puncte paleolitice, se cunosc acum mai mult de 200 puncte și așezări care se referă la diferite etape de dezvoltare ale paleoliticului. Cercetările făcute de A. P. Cerniș în perioada 1946—1952 și apoi și celelalte din ultimii ani permit o nouă interpretare cronologică mai detaliată a materialelor din aceste cercetări pentru stabilirea etapelor de dezvoltare istorică a culturii oamenilor primitivi.

Până în ultimii ani problemele de periodizare ale paleoliticului tîrziu de pe Nistru erau luate mecanic după schemele oamenilor de știință din Europa Centrală și Apuseană, chiar dacă unele materiale nu intrau în aceste scheme. Așa a făcut C. Ambrojevici care a descoperit 27 puncte paleolitice încadrîndu-le pe toate în aurignacian. La fel a procedat I. Botez, N. Florov și N. Moroșan. Cercetătorul sovietic M. I. Rudinski, care a descoperit mai multe puncte paleolitice pe malul stîng al Nistrului, le-a încadrat de asemenea pe toate în aurignacian.

Primul care a încercat să facă periodizarea paleoliticului superior de pe Nistru a fost prof. P. I. Boriskovski care a deosebit mai multe faze de dezvoltare, cea mai veche fiind după părerea sa aurignacianul¹.

S. N. Bibikov s-a ocupat de asemenea cu această problemă, deosebind trei grupe de așezări din perioade diferite.

După cum arată A. P. Cerniș aceste încercări de periodizare s-au făcut pe materiale culese la suprafață sau pe materiale din mici sondaje.

În urma săpăturilor sistematice făcute de arheologii sovietici, cunoștințele despre dezvoltarea istoriei în această parte a Europei se îmbogățesc din ce în ce mai mult.

Am arătat mai sus că pe Nistru s-au descoperit multe așezări începînd cu paleoliticul inferior pînă în mezolitic.

Pentru cunoașterea perioadelor de dezvoltare, o deosebită importanță o au așezările cu mai multe niveluri de cultură. Din acest punct de vedere cea mai interesantă rămîne așezarea Molodova V cu cele 11 niveluri de cultură care începe din solutrean mergînd pînă în mezolitic.

A. P. Cerniș arată² că sarcina principală pentru viitor rămîne aceea de a face cercetări sistematice de teren și de a continua studiarea depunerilor cuaternare de pe Nistru, după cum și efectuarea de săpături ample în puncte noi, pentru a putea să se stabilească definitiv cronologia paleoliticului din această parte.

În ceea ce privește problema paleoliticului nostru în aer liber, el a fost cercetat în ultimii ani pe valea Bistriței în zona viitorului lac de acumulare al Hidrocentralei „V. I. Lenin” de la Bicaz.

În diferite puncte s-au descoperit așezări cu mai multe niveluri de cultură. Pentru începuturile paleoliticului superior, menționăm așezarea Cetățica I unde au apărut urme ale culturii szeletiene, iar pentru succesiunea celorlalte culturi, amintim așezarea Bistricioara unde, pe o adîncime de circa 2,50 m de la suprafața solului, s-au descoperit șase nivele de cultură, începînd cu aurignacianul mijlociu și mergînd pînă în epigravetianul cu influențe magdaleniene.

Pentru problemele paleoliticului de pe valea Bistriței, această așezare are o importanță deosebită, întrucît arată aproape întreaga periodizare a paleoliticului superior. Începînd din aurignacianul mijlociu pe această terasă e o continuitate a existenței omului paleolitic pînă la sfîrșitul epocii paleolitice, remarcîndu-se doar intreruperi de scurtă durată.

¹ P. I. Boriskovski, *Основные группы палеолитических местонахождений среднего Поднепроя*, în *KS*, 26, 1949.

² A. P. Cerniș, *KS*, 56.

Chiar dacă nu avem aici unsprezece niveluri de cultură și nici locuințe paleolitice, putem totuși face o paralelă între Bistricioara și Molodova V din punctul de vedere al importanței lor pentru problemele de periodizare ale paleoliticului superior, fiecare însă pentru teritoriul unde e situată.

Din punct de vedere al materialelor diferența între aceste puncte e mare, întrucât profilul culturii materiale e altul. Aici și în general pe valea Bistriței noi nu avem solutrean și magdalenian. Totuși se remarcă o influență magdaleniană atât la Bistricioara cât și în punctul Bofu V.

Tot în ultimii ani cu ocazia săpăturilor de pe valea Bistriței, în urma cercetărilor de teren, C. S. Nicolăescu-Plopșor a descoperit la o înălțime de 1350 m pe Ceahlău, prima așezare swideriană din țara noastră. În urma săpăturilor efectuate acolo, institutul nostru dispune în prezent de o frumoasă colecție de vîrfuri swideriene, nuclee și alte unelte caracteristice pentru această cultură.

Descoperirea acestei așezări la o atare înălțime a trezit un viu interes în rândul oamenilor de știință din acest domeniu.

Prof. P. I. Boriskovski, care a văzut aceste materiale cu prilejul vizitei sale la noi, și-a exprimat părerea că apariția acestora la o atare înălțime, este o enigmă.

Materialele provenite din săpăturile de pe valea Bistriței se află încă în studiu. Primele rezultate sumare au apărut și vor apare curînd în rapoartele preliminare, apoi mai tîrziu va apare monografia privind cercetările din zona viitorului lac de acumulare al Hidrocentralei „V. I. Lenin” de la Bicaz.

O amănunțită paralelă între paleoliticul Moldovei și paleoliticul R.S.S. Moldovenești, atât în ceea ce privește succesiunea culturilor materiale cât și interpretarea lor geocronologică ar duce la rezultate ce ar interesa ambele părți.

M. BITIRI

O NOUĂ COPIE A SOSANDREI LUI CALAMIS ȘI UN ATELIER DE COPII SCULPTURALE LA BAIȚA

În termele romane de la Baia s-a descoperit recent (Mario Napoli, *Una nuova replica, della Sosandra di Calamide*, în *Boll. d'arte*, 1954, p. 1—10) o replică aproape intactă a statuiel cunoscute în general sub numele de „Aspasia”, identificată de unii critici cu Afrodita Sosandra a lui Calamis. Această replică e deosebit de interesantă, nu numai prin faptul că este singura copie de mărime naturală (înălțimea 1,87 m) și în foarte bună stare de conservare a unui original vestit, dar și pentru că fiind lăsată neterminată — din pricina unor crăpături ale marmurii, vizibile și azi — ne obligă să admitem un atelier local de copii sculpturale; pe baza datelor oferite de săpătură, acest atelier ar fi funcționat pe la începutul secolului III e.n. Ca singură copie de mărime naturală a unui original pierdut, statuia din Baia permite reluarea în discuție, pe noi baze, a problemei uneia dintre cele mai frumoase tipuri statuare create în jurul anului 460. În această privință, după un scurt examen critic al celorlalte copii cunoscute pînă acum, precum și a reconstituirii încercate de W. Amelburg, autorul ajunge la concluzia că replica de la Baia este foarte fidelă originalului și că ne oferă posibilitatea de a înțelege limpede valoarea acestei creații. Dar nimic nu ne spune și nici nu ar putea să ne spună în ceea ce privește atribuirea ei lui Calamis, și e logic, pentru că personalitatea unui artist nu poate reieși niciodată din copii.